

РЕЦЕНЗИЯ

Относно представените материали от **д-р СИЛВИЯ ДОРОТА СКШИПЕК-АХМЕД** за публична защита на дисертационен труд: **„ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО: МОДЕЛИ, УСЛОВИЯ И ПЪТИЩА ЗА БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ“** (“Economic determinants of international entrepreneurship: models, conditions and ways of future development“) за присъждане на научна степен „доктор на науките“

Автор на рецензията: проф. д-р ДОБРИНКА ПЕТКОВА ЗЛАТЕВА, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, съгласно Заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър № 317 от 18.06.2026 г. и решение от първото заседание на научното жури.

1. Данни за дисертанта.

СИЛВИЯ ДОРОТА СКШИПЕК-АХМЕД придобива образователно-квалификационна степен “магистър по управление“ в Икономическия факултет на университет „Мария Кюри-Склодовска“, Люблин. Защищава докторска дисертация на тема “Управление на риска в домовете за социални грижи“ и става доктор по социални науки. От предоставеното CV е видно, че преминава през редица нива на следдипломно обучение и квалификационни програми, има богата научна и преподавателска кариера, съорганизатор е на множество научни конференции, в момента е Декан на Факултет по администрация и социални науки в Университет по икономика и иновации, Люблин.

2. Обща характеристика на дисертационния труд, автореферата и наукометричните показатели.

Дисертационният труд анализира актуален, теоретически сложен и практически важен проблем. Изследва определящите фактори на международното предприемачество в малките и средни предприятия в обстоятелствата на протичащите процеси на интернационализация и глобализация, дигитализация, геополитически трансформации, както и в условията на влияние на пандемията COVID-19. Осъществява теоретично концептуализиране върху основата на продължителни научни изследвания и дебати в научната литература за същността на предприемачеството и мястото му в целия жизнен цикъл на предприятието. Съчетава теоретичния анализ със задълбочено емпирично изследване на основата на международни бази данни (Eurostat, OECD, GEM, GUS), анкетни проучвания (150 полски и 150 чуждестранни компании) и интервюта на собственици и изпълнителни директори (50 полски и 50 чуждестранни компании), като обхваща периода 2017 – 2024 година.

В обем от 463 страници дисертационната разработка съдържа: увод; шест глави, като всяка глава е организирана в шест части и изводи на автора с практическа насоченост; заключение, обхващащо обобщаващи практически изводи и препоръки; библиография и едно приложение. Основният текст е придружен от 19 таблици и 17 фигури.

Информационното осигуряване на дисертационното изследване е много добро. Включва 303 източника на полски и английски език – монографии и глави от монографии, статии, други източници, интернет ресурси, нормативни документи и експертни становища. Това е доказателство, че ерудираният теоретичен анализ, доброто емпирично изследване са резултат на дълбоко познаване на теоретичните и емпиричните проблеми на дисертационната тема.

Актуалността на изследването е безспорна, както е безспорен фактът, че предприемачеството (в съвременните условия и международното предприемачество) е основен фактор за конкурентоспособността и икономическото развитие на едрия бизнес и особено на малките и средни предприятия. Поддържам позицията на автора, че “в икономическата практика и международната научна литература предприемачеството остава недостатъчно концептуализирано и емпирично верифицирано“. Това непрекъснато провокира амбиция за активни теоретични изследвания и стремеж към практически иновативни управленски решения. В този контекст изборът на дисертационната тема отговаря на реална и безусловна теоретична и практическа необходимост.

Авторефератът от 26 страници отразява точно дисертационния труд и дава пълна представа за научното изследване, научните и практическите приноси, публикациите, свързани с дисертационното изследване.

Д-р Скшипек-Ахмед представя таблица, която потвърждава, че изискваните **наукометрични показатели** са изпълнени. Трябва да се отбележат публикуваните 5 статии и доклади в научни издания, реферирани и индексирани в известни световни научни бази данни, 28 статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, в редактирани колективни издания или в специализирани издания за класифицирана информация, 15 публикации в колективни монографии. Впечатляват цитиранията в Scopus и Web of Science – 20 бр.

3. Преценка на съдържанието на дисертационния труд

Дисертационният труд отговаря на изискванията към академично изследване за придобиване на научна степен “доктор на науките“. Има цялостност с ясно дефинирана **цел** – “да идентифицира детерминантите на съвременното международно предприемачество, особено в условията на

променящата се социално-икономическа среда, формирана под въздействието на пандемията COVID-19“. **Обектът** на изследването е международното предприемачество на малките и средните предприятия в целия комплекс на тяхното функциониране, влияещ върху конкурентоспособността им. **Предметът** също е точно формулиран – детерминантите (вътрешни и външни), които конкретизират развитието и растежа на малките и средните предприятия.

Осъществявайки изследването на обекта и предмета, докторантът търси отговор на три **изследователски въпроса** – връзките, които се установяват при управлението, развитието и растежа на дадено предприятие, значението на местната и външната среда за развитието на предприемачеството, какво практическо приложение могат да имат моделите със структурни уравнения при променливите от емпиричното проучване. Отговаряйки на тези въпроси, авторът дефинира три **изследователски хипотези**: смята, че развитието, растежът, конкурентността и т.н. определят материалния и социалния успех на предприятието; предполага, че анкетното проучване ще събере данни, които ще позволят създаването на показатели за компонентите на успеха на предприятието; счита, че няма универсален списък на факторите за успех на малките и средните предприятия, поради непрекъснатото установяване на нови фактори.

Методологията на изследването осъществява поставените в дисертацията цели. Методологическите подходи и ограниченията, които авторът възприема реализират изследователските цели и задачи, проверяват изследователските хипотези и доказват авторовите тези.

Приветствам и високо ценя използването на интердисциплинарния подход, защото съм убедена, че на високите нива на теоретичното мислене науките съществуват заедно. Авторът преследва концептуална цялост като

прави опит да слее обособените в съвременната наука “Икономика“, “Мениджмънт“, “Институционален анализ“ и др.

Разнообразни са емпиричните методи, обуславящи компетентен анализ и важни за теорията и практиката изводи. Изследването се осъществява чрез количествени (анкети) и качествени (интервюта) методи и изследователски инструменти. Могат да се споменат методът за моделиране чрез структурни уравнения (SEM) за изследване на взаимовръзките между зависими и независими променливи. Допълнен със сравнителен и факторен анализ дава възможност за пълна оценка на факторите на предприемаческото развитие и растеж. Използван е модулът **SEPATH** от статистическия пакет **Statistica 10.0**. За изследване на значимостта на факторите се използва **петстепенна скала на Лайкърт** и др.

Структурата на изследването е изградена с логическа последователност и с теоретическа и емпирическа систематичност. Спазени са научно-изследователските изисквания при разработване на докторска дисертация за присъждане на научна степен.

Краткото, синтезирано представяне на съдържанието на дисертацията може да изглежда така:

Направен е теоретичен анализ (**първа глава**) и се изгражда концептуална база на изследването. Тя е предназначена за изясняване и дефиниране на теоретичната същност, значението, обхвата, ролята на основните за изследването понятия – международен бизнес, предприемачество, международно предприемачество, интернационализация и глобализация и др. Авторът проследява теоретичните дебати, разнообразието от възгледи и оформя собственото си понятийно разбиране и понятийно систематизиране. Възприема предприемачеството като “динамичен и многомерен процес, включващ разпознаване на възможности, иновации,

адаптивност и управленски способности, а не само като процес на създаване на предприятия или внедряване на иновации“.

Изследва се (**втора глава**) променящата се икономическа среда за малките и средни предприятия в резултат на интернационализацията на производството. Авторът отбелязва, че дейността на предприятията се глобализира, трансформират се взаимовръзките и взаимното влияние между тях. Новите условия на международния пазар (конкурентна среда, пазарни тенденции, ценови нива) променят формите на международно участие, изискват ново стратегическо поведение, изменят ролята на иновациите и т.н. Предприятията все повече се ориентират към развитие и растеж чрез стратегии (сливания, придобивания, стратегически съюзи), развиващи и укрепващи международните връзки.

Разглежда се (**трета глава**) мястото и значението на иновациите за развитието на международния бизнес. Докторантът възприемайки, че двигател на предприемаческата ефективност е взаимовръзката между иновации и икономическа конкурентоспособност, създава теоретичен модел на тази взаимозависимост. Акцентира върху устойчивия икономически растеж, повишаването на производителността на труда, придобиването на конкурентни предимства на международните пазари чрез нови технологии и продукти, чрез нови, на по-високо качествено равнище, работни места.

Обект на изследване (**четвърта глава**) е данъчното облагане (данъчни облекчения, управление на данъците, освобождаване от данъци и т.н.) и влиянието му върху поведението на малките и средните предприятия в международния бизнес. Данъчното облагане безспорно определя управленските решения, които се отразяват върху ефективния бизнес, глобалната конкурентоспособност, международните пазарни позиции, иновативността и върху цялостното развитие на предприятията, поради което

дисертационната разработка отделя подобаващо, заслужено внимание на тези проблеми.

Анализират се (**пета глава**) проблемите на корпоративната социална отговорност (КСО), ролята на човешкия капитал и управлението на човешките ресурси, свързани с международното предприемачество (създаване на добавена стойност, изграждане на съвременни бизнес модели, стратегии за интернационализация и т. н.). Предвид на съвременното теоретично и практическо значение на КСО (отговорност за въздействието на бизнеса върху международната околна среда и общество, влиянието му върху човешките права и етичното поведение в международните бизнес отношения, сътрудничеството между партньорите и др.) включването му придава допълнителна актуалност на дисертационното изследване

В емпиричното дисертационно изследване (**шеста глава**) докторантът обосновава неговата методология – подходите, инструментите за анализиране на данните. Използва съвременния метод на изследване – моделиране чрез структурни уравнения (SEM), което му позволява да докаже истинността на направените допускания и да формулира изводи. Анкетното проучване (и интервютата) акумулира данни, които позволяват да се направи пълен анализ на вътрешните и външните фактори, стимулиращи развитието на предприемачеството и да се съпоставят и идентифицират добри практики на национално и международно успешни предприятия. Доказват тезата на автора, че “конкурентоспособността на съвременните предприятия зависи от взаимодействието между иновациите, сътрудничеството, дигиталната трансформация, човешкия капитал и стратегическото управление“.

4. Оценка на резултатите и приносите на кандидата

Дисертационното изследване е посветено на действителен и актуален за теорията проблем, с безспорна практическа необходимост. Реализирано е с висока степен на ерудираност и задълбочена теоретична и емпирична проучвателна работа. Присъстват категорично и компетентно формулирани тези, изводи и практически препоръки, аргументирано защитавани. Могат да се установят научни, методологически и практико-приложни приноси, които надграждат теоретичните изследвания, обогатяват методологическите подходи и са полезни за практиката. Обобщено: дисертационният труд има сериозен научен принос в областта на международното предприемачество.

Накратко, избягвайки детайлизацията, могат да се отбележат следните основни приноси:

Теоретични приноси

- актуализиране на теорията за икономическото развитие, в частност на конкурентоспособността чрез включване в анализа на ендогенни променливи като институционална устойчивост, качество на управлението, дигитална зрялост;
- възприемането на международното предприемачество като дигитално интегриран процес и изграждане на логическата рамка на дигиталната зрялост като ендогенен фактор;
- включване в анализа на международното предприемачество на сътрудничеството, наред с иновациите, проактивността и поемане на риск и др.

Методологически приноси.

- интердисциплинарният подход в изследването на международното предприемачество, обогатяващ анализите и резултатите;
- използване на подхода за моделиране чрез структурни уравнения (SEM);

➤ прилагане на подхода на триангулация, основан на количествените и качествените методи на изследване.

Практико-приложни приноси.

➤ ориентиране на управлението на малките и средните предприятия към дигитализацията в международния бизнес и изграждане на дигитална зрялост, на дигитални умения;

➤ използване от мениджърите на малките и средните предприятия на разработените модели и индекси при извършването на анализи и вземането на управленски решения;

➤ ориентиране на малките и средните предприятия за работа в институционална среда и сътрудничество.

5. Критични бележки, препоръки и въпроси

В рецензията не би трябвало да присъстват критични бележки (някои повторения в главите, известна очевидност на твърденията и хипотезите и др.), които не поставят под съмнение качеството на дисертационното изследване.

Д-р Силвия Дорота Скшипек-Ахмед има методологически афинитет към интердисциплинарен подход в изследванията. Бих ѝ препоръчала в бъдещите си изследвания да го задълбочи и разшири като засили антропологичния, социо-културния и икономико-етичния дискурс на изследването на международното предприемачество. Базисните теории, неикономическите подходи имат богат мисловен заряд и биха повлияли на анализа на видимите икономически явления. В този контекст е и моят въпрос: Как във Вашите идеи за бъдещото развитие на международното предприемачество биха присъствали и с какъв акцент проблемите на културната антропология?

6. Заключение

Резултатите, постигнати в дисертационния труд напълно съответстват на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за неговото прилагане и на вътрешните изисквания на ВСУ „Черноризец Храбър“ за придобиване на научна степен „доктор на науките“. Въз основа на констатираното, давам **положителна оценка** на дисертационния труд и предлагам на членовете на почитаемото Научно жури да присъдят на **д-р Силвия Дорота Скшипек-Ахмед** научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.8. „Икономика“.

20. 08. 2026 г.

гр. В. Търново

Член на научното жури, рецензент:

(проф. д-р Д. Златева)

